

διάθεσις τοῦ τελείου πρὸς τὸ ἄριστον· τέλειον δὲ λέγω ὃ κατὰ φύσιν διάκειται, ὡς ἐν ἐβδόμῳ τῶν φυσικῶν· πάθος δὲ ἐστὶν ἐκάστου τὸ μὴ διάκεισθαι κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν· ἀντίκειται δὲ τῇ ἀρετῇ κατὰ τὸ πρὸς ὃ ἐστὶν αὕτη, ἵγουν καθὸ πρακτικῆ, ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ ἀμαρτία, ἄτακτον ἐνέργειαν σημαίνουσα· κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς, ἢ πονηρία ἀντίκειται ἀγαθότητί τινι, οὕση ἐπομένως.

2. Δεύτερον, ὅτι τὸ πάθος παρὰ φύσιν ἐστὶν οὐ καθὸ τὸ παρὰ τὴν φύσιν ἀντίκειται τῷ παρὰ τῆς φύσεως, ἀλλὰ καθὸ τῷ κατὰ τὴν φύσιν ἀντίκειται, ὃν τρόπον αἱ ἀρεταὶ κατὰ φύσιν λέγονται, καθ' ὃ ῥέπειν ποιῶσιν ἐπὶ τὸ οἰκεῖον τῇ φύσει.

3. Τρίτον, ὅτι τὸ πάθος, εἴτουν ἢ πονηρὰ ἔξις, οὐκ ἐστὶ χειρὸν τοῦ ἀμαρτήματος· οὐ γὰρ διὰ τὸ πάθος τις κολάζεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμπαθῆ πράξιν.

4. Τέταρτον, ὅτι ἡ ἐμπαθῆς ἐνέργεια, εἴτουν ἢ ἀμαρτία, δύναται εἶναι ἅμα μετὰ τῆς ἀρετῆς· ὡς γὰρ φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν δευτέρῳ τῶν ἠθικῶν, ἡ ἀρετὴ διὰ τῶν ἐναντίων καὶ γίνεται καὶ φθείρεται· μία δὲ ἐνάρετος πράξις οὐκ ἐστὶν αἰτία ἀρετῆς· οὐδ' ἄρα μία ἐνέργεια ἀμαρτήματος ἀναίρει τὴν ἀρετὴν· δύναται ἅμα τοίνυν εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ· λέγω δὲ εἶναι ἅμα τῇ ἀρετῇ, οὐ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀρετῆς· ἀδύνατον γὰρ οὕτως· ἀλλὰ τῇ ἔξει.

5. Πέμπτον, ὅτι οὐκ ἐν μόνῃ τῇ ἐνεργείᾳ ἐστὶ τὸ ἀμάρτημα· λέγεται γὰρ ἐν τετάρτῳ τῆς Ἰακώβου· „Τῷ γινώσκοντι τὸ ἀγαθὸν καὶ μὴ ποιῶντι· ἀμαρτία ἐστὶν αὐτῷ“. Ἀλλὰ τὸ μὴ ποιεῖν οὐ σημαίνει ἐνέργειαν· Δύναται ἄρα ἄνευ ἐνεργείας εἶναι τι ἀμάρτημα.

6. Ἑκτον, ὅτι καλῶς ὄριστα ἢ ἀμαρτία· λόγος, ἢ πράξις, ἢ ἐπιθυμία ἐναντία τῷ αἰωνίῳ νόμῳ· τὸ γὰρ λόγος, ἢ πράξις, ἢ ἐπιθυμία ἐστὶ τι τῆ οὐσίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας προσήκον οἷόν τι ὑλικόν· τὸ δὲ ἐναντίον τῷ αἰωνίῳ νόμῳ τῷ τοῦ καλοῦ λόγῳ προσήκει οἷόν τι εἰδικόν ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἔστι δὲ πρῶτος κανὼν τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ὁ αἰώνιος νόμος, ὅς ἐστὶν οἷον λόγος τοῦ Θεοῦ· προσεχῆς δὲ καὶ ὁμογενῆς αὐτῷ ὁ ἀνθρώπινος λόγος, οὗ ἀποχωρήσασα ἢ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, ἀσύμμετρος ἐστὶ καὶ πονηρὰ, ὡσπερ ἡ σύμμετρος ἀγαθὴ καὶ ἐνάρετος.

LXXII. — Περὶ τῆς διακρίσεως τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τῶν παθῶν.

1. Περὶ ὃ πρῶτον δείκνυται, ὅτι τὰ ἀμαρτήματα διαφέρουσιν εἶδει κατὰ τὰ ἀντικείμενα· πρὸς γὰρ τὸν τοῦ ἀμαρτήματος λόγον δύο συντρέχουσιν, ταυτέστιν ἡ ἐκούσιος πράξις καὶ τὸ ἄτακτον, ὅπερ ἐστὶν ἀποχώ-

ρησις τοῦ θείου νόμου· ὧν θάτερον μὲν καθ' αὐτὸ παραβάλλεται πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα, ὃς σκοπεῖ τὴν τοιάνδε ὕλην ἐν τῇ τοιάδε ὕλῃ ἀποπληρῶσαι· ἡ δὲ ἀταξία κατὰ συμβεβηκὸς ἔχει πρὸς τὸν τοῦ ἁμαρτάνοντος σκοπὸν· οὐδεὶς γὰρ τὸ κακὸν σκοπῶν ἐνεργεῖ, ὡς φησι Διονύσιος· ἕκαστον δὲ τοῦ εἶδους τυγχάνει διὰ τὸ καθ' αὐτὸ, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ κατὰ συμβεβηκός· ἔξω γὰρ τοῦ λόγου τοῦ εἶδους τὰ κατὰ συμβεβηκός· καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἁμαρτήματα εἶδει διακρίνονται κατὰ τὰς ἐκουσίους ἐνεργείας μᾶλλον ἢ κατὰ τὸ ἄτακτον τοῦ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὄντος· αἱ δὲ ἐκούσιαι ἐνεργεῖαι εἶδει διακρίνονται κατὰ τὰ ἀντικείμενα, ὡς ἐν ταῖς ἀνωτέρω εἴρηται.

10 2. Δεύτερον, ὅτι τὰ ψυχικὰ ἁμαρτήματα διακρίνονται τῶν σαρκικῶν· ὡς γὰρ εἴρηται, τὰ ἁμαρτήματα δέχονται τὰ εἶδη ἐκ τῶν ἀντικειμένων· πᾶν δὲ ἁμάρτημα συνίσταται ἐν ὀρέξει τινὸς μεταβλητοῦ ἀγαθοῦ, οὗ ἀτάκτως ὀρεγόμεθα, καὶ ἀκολούθως τοῦτο λαβόντες, ἐν τούτῳ ἡδόμεθα. Διπλῆ δὲ ἐστὶν ἡ ἡδονή· μία μὲν ψυχικὴ, ἐν μόνῃ ἐπινοίᾳ τινὸς πράγματος ἐπι-
 15 θυμία ἐχομένου, καὶ ταύτην δυνατὸν λέγειν ἡδονὴν πνευματικὴν· ἄλλη δὲ σωματικὴ ἢ φυσικὴ, ἣτις ἐν αὐτῇ τῇ σωματικῇ ἀφῆ τελειοῦται, ἣν
 f. 181^v δυνατὸν λέγεσθαι σαρκικὴν ἡδονὴν. | Οὕτω τοίνυν τὰ ἐν ἑκατέρᾳ ἡδονῇ
 τελειούμενα ἁμαρτήματα ἀπ' αὐτῆς προσαγορεύονται, ὡσπερ ἡ γαστρι-
 μαργία, ἐν τῇ τῶν σιτίων ἡδονῇ τελειουμένη, σαρκικόν ἐστὶν ἁμάρτημα,
 20 καὶ ἡ ὑπερηφανία ἐν τῇ ἡδονῇ τῆς ἀτάκτου ὑπεροχῆς, πνευματικόν.

3. Τρίτον, ὅτι οὐ διακρίνονται τὰ ἁμαρτήματα εἶδει κατὰ τὰ αἰτία· φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι αἱ τῶν πραγμάτων οὐσίαι κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος διακρίνονται, διότι ἡ ὕλικὴ καὶ εἰδικὴ αἰτία εἰς τὴν τοῦ πράγματος οὐσίαν ὀρῶσιν· αἱ δὲ κινήσεις καὶ αἱ ἐνεργεῖαι κατὰ τὸ ποιοῦν καὶ τὸ
 25 τέλος διαίρουσιν, διότι τὸ ποιοῦν καὶ τὸ τέλος ἰδίως εἰς ταύτας ἀφορῶσιν, διαφόρως μέντοι· αἱ μὲν γὰρ ποιητικαὶ φυσικαὶ ἀρχαὶ πρὸς τὰς αὐτάς εἰσὶν ὠρισμένως αἰεὶ ἐνεργείας, καὶ διὰ τοῦτο τὰ διάφορα εἶδη ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐνεργείαις οὐ κατὰ τὰ ἀντικείμενα μόνον λαμβάνονται, ἀλλ' εἰς τέλη ἢ ὄροι, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ποιητικὰς ἀρχάς, ὡσπερ τὸ θερμαίνειν
 30 καὶ ψύχειν διακρίνονται εἶδει κατὰ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρόν. Αἱ δὲ ποιητικαὶ ἀρχαὶ ἐν ταῖς ἐκουσίαις ἐνεργείαις, οἷα εἰσὶν αἱ τῶν ἁμαρτημάτων ἐνεργεῖαι οὐκ ἐξ ἀνάγκης εἰσὶ πρὸς ἓν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ μιᾶς ἀρχῆς ποιητικῆς ἢ κινητικῆς προΐασι διάφορα εἶδη ἁμαρτημάτων, ὡσπερ ἀπὸ τοῦ κακῶς ταπεινοῦντος φόβου δύναται προΐεσθαι τὸ τὸν ἄνθρωπον κλέπτειν,
 35 ἢ φονεύειν, ἢ καταλιμπάνειν τὴν παρατεθεισάν αὐτῷ ποιμνην· τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἔρωτος. Ὅθεν τὰ ἁμαρτήματα οὐ διαφέρουσιν εἶδει κατὰ τὰς ποιητικὰς αἰτίας, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς τελικῆς αἰτίας.

4. Τέταρτον, ὅτι οἰκείως διαίρεται τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸ πρὸς τὸν

Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἑαυτόν. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀμαρτάνειν εἰς τὸν Θεόν, καθόσον ἢ πρὸς τὸν Θεὸν τάξις περιέχει πᾶσαν τάξιν, κοινόν ἐστι παντὶ ἀμαρτήματι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἔδοξεν εἶναι μέρος, ἀλλὰ κατ' ἐκείνο ὅπερ ἡ θεία τάξις ὑπερβαίνει τὰς ἄλλας δύο τάξεις, τὸ εἰς Θεὸν ἀμάρτημα ἴδιον ἀμαρτήματος γένος ἐστίν.

5. Πέμπτον, ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἐνοχὴν διαίρεσις τῶν ἀμαρτημάτων οὐ ποιεῖ διάφορα εἶδη ἀμαρτημάτων. Διπλῆ γάρ ἐστιν ἡ ἀταξία· μία μὲν κατὰ ἀναίρεσιν τῆς ἀρχῆς τῆς τάξεως· ἄλλη δὲ τό, σωζομένης τῆς ἀρχῆς τῆς τάξεως, τὴν ἀταξίαν συμβαίνειν περὶ τὰ μετὰ τὴν ἀρχήν, ὡσπερ ἐν τῷ τοῦ ζώου σώματι ποτὲ μὲν ἢ τῆς κράσεως ἀταξία πρόεισι· μέχρι καὶ τοῦ φθαρῆναι τὴν ζωτικὴν ἀρχήν, καὶ τοῦτό ἐστι θάνατος· ποτὲ δέ, τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς σωζομένης, γίνεται ἀταξία τις περὶ τοὺς χυμούς, καὶ τότε ἐστὶ νόσος. Ἀρχὴ δὲ τῆς ὅλης τάξεως ἐν τοῖς ἠθικοῖς τὸ ἐσχατὸν τέλος ἐστίν, ὅπερ οὕτως ἐστίν ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὡς ἡ ἀναπόδεικτος ἀρχὴ ἐν τοῖς θεωρητικοῖς, ὡς λέγεται ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν ἠθικῶν. Ὅθεν, ἔταν ἡ ψυχὴ μέχρι τοσοῦτου διὰ τῆς ἀμαρτίας ἀτακτῆ ὥστε καὶ τοῦ ἐσχάτου τέλους ἀποστραφῆναι, τουτέστι τοῦ Θεοῦ, ὃ ζῶμεν δι' ἀγάπης, τότε τὸ θανάσιμον ἀμάρτημα γίνεται· ἔταν δὲ ἡ ἀταξία συμβαίη μὴ περὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστροφὴν, τότε συμβαίνει τὸ συγγνωστὸν ἀμάρτημα. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς ἢ μὲν τοῦ θανάτου ἀταξία, ἣ ἐστὶ κατὰ ἀναίρεσιν τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς, ἀδιόρθωτός ἐστι κατὰ φύσιν· ἢ δὲ τῆς νόσου ἀταξία δύναται ἐπιδιόρθωθῆναι διὰ τῆς ἐπι σωζομένης ἀρχῆς ζωτικῆς. Τὸ δ' ὅμοιον ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς θεωρητικοῖς τὸν μὲν περὶ τὰς ἀρχὰς πλανώμενον οὐκ ἐστὶ πείσαι· τὸν δὲ σωζομένων τῶν ἀρχῶν ἀγνοοῦντα δυνατόν δι' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν ἐπανακαλέσασθαι. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν, ὁ τῷ ἀμαρτάνειν ἀποστρεφόμενος τοῦ ἐσχάτου τέλους, ὅσον κατὰ τὴν τοῦ ἀμαρτήματος φύσιν ἀνεπιδιόρθωτόν ἐστι τὸ τούτου ἀμάρτημα, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται πρὸς θάνατον ἀμαρτάνειν, καὶ αἰωνίως ἐστὶ κολαστέος. Ὁ δὲ μὴ περὶ τὴν ἐκ Θεοῦ ἀποστροφὴν ἀμαρτάνων ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου τῆς ἀμαρτίας ἐπιδιόρθωσιν ἂν δέξαιτο περὶ τὴν ἀμαρτίαν διὰ τὸ σώζεσθαι τὴν ἀρχήν, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται συγγνώστως ἀμαρτάνειν. f. 132 v

6. Ἑκτον, ὅτι τὸ τῆς ἀμελείας καὶ τῆς πράξεως ἀμάρτημα οὐ διαφέρει κατ' εἶδος· ὁ γὰρ φιλάργυρος καὶ τὰ ἀλλότρια ἀρπάζει, ὅπερ ἐστὶν ἀμαρτία κατὰ τὴν πράξιν, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων οὐ δίδωσιν οἷς δοῦναι δεῖ, ὅπερ ἐστὶν ἀμελείας ἀμάρτημα· ὡσπερ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ φόνου ἀνίκει ἀγχεῖν, κατὰσσειν, σφάττειν, εἰ καὶ αἱ πρὸς ταῦτα ἐνέργεια· εἶδει διαφέρουσι κατὰ τὸ τῆς φύσεως εἶδος, τουτέστιν ὑλικῶς λαμβανόμεναι, οὐ κατὰ τὴν πρὸς τὸ τέλος τάξιν. Καὶ ὁ γαστρίμαργος γὰρ πρὸς τὸ ἐμπιπλᾶν τὴν γαστέρα τάττει τὸ τε τῶν ἀναγκαίων πλέον ἐσθίειν καὶ τὰς νηστείας τὰς ὠρισμένας παραλιμπάνειν· καὶ ὁ φιλάργυρος εἰς ἓν, ὡς εἴρηται, τὸ συναγάγειν χρήματα, 10

τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· αἰεὶ γὰρ ἐν τοῖς πράγμασιν ἢ ἀπόφασις ἐν τινι καταφάσει ἴδρυται, ἢ ἐστὶ τρόπον τινὰ ταύτης αἰτία. Ὅθεν καὶ ταῖς φυσικοῖς τοῦ αὐτοῦ ἐστὶ λόγου καὶ θερμαίνειν τὸ πῦρ καὶ μὴ ψύχειν.

7. Ἐβδόμον, ὅτι δεόντως διήρηται· τὸ ἁμάρτημα εἰς τὸ τῆς καρδίας, τοῦ στόματος καὶ τοῦ ἔργου. Ἡ γὰρ λανθάνουσα ἐστὶν, ἢ φανερόν· καὶ εἴ φανερόν, ἢ δηλοῦται μόνον, ἢ δηλούμενον καὶ πληροῦται. Εἰ δὲ τρεῖς βαθμοὺς τίθησιν Αὐγουστίνος· ἓνα μὲν, ὅταν ἡ σαρκική αἰσθησις μολυσμῶ τινι συναντᾷ· ἓνα δέ, ὅταν τις μόνῃ τῇ τοῦ λογισμοῦ ἡδονῇ ἀρκεῖται· τρίτον, ὅταν συγκαταθῆται πράξαι τι, ἀλλὰ οἱ τρεῖς οὗτοι βαθμοὶ εἰς εἴσι, κοινωνοῦντες ἐν τῷ λόγῳ τοῦ λανθάνοντος, καὶ εἰς τὴν τῆς καρδίας ἁμαρτίαν ἀνήκουσιν. Διαφοροῦνται μόντοι γε ταῖς εἰρημέναις καὶ ἔνδοον διαφοραῖς· διὸ καὶ τρεῖς βαθμοὶ γίνονται, ὁ τοῦ λογισμοῦ, ὁ τῆς ἡδονῆς καὶ ὁ τῆς συγκατάθεσεως.

Ἐτι, εἰ ὁ Γρηγόριος, ἐν τετάρτῳ τῶν ἠθικῶν, τέσσαρας βαθμοὺς ἁμαρτήματος τίθησιν, ὧν πρῶτός ἐστὶν ἁμαρτία λανθάνουσα ἐν τῇ καρδίᾳ· δεύτερον, τὸ ἐξωθεν δημοσιεύεσθαι· τρίτον, τὸ καὶ ἔθει βεβαιότερον γίνεσθαι· τέταρτον, ὅταν μέχρι καὶ καταφρονήσεως τῆς θείας φιλανθρωπίας, ἢ καὶ ἀπογνώσεως ὁ ἄνθρωπος προῖη, ἀλλ' εἰδέναι δεῖ, ὅτι τὸ τοῦ στόματος καὶ τοῦ ἔργου κοινωνοῦσιν ἐν τῇ δημοσιεύσει, | καὶ διὰ τοῦτο ὑφ' ἐν ἀριθμοῦνται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου. Ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰερωνύμου διακρίνονται διὰ τὸ ἐν μὲν τῷ τοῦ στόματος ἁμαρτήματι τὴν δῆλωσιν εἶναι μόνον, καὶ ταύτην προηγουμένως σκοπεῖν τὸν ἁμαρτάνοντα· ἐν δὲ τῷ τοῦ ἔργου προηγουμένως μόνον τὴν πλήρῳσιν εἶναι τοῦ ἔνδοον λογισμοῦ τῆς καρδίας, τὴν δὲ φανέρωσιν ἔπεσθαι. Τὸ δὲ ἔθος καὶ ἡ ἀπόγνωσις εἰσι βαθμοὶ ἐπόμενοι τῷ τελείῳ εἶδει τοῦ ἁμαρτήματος, ὥσπερ ἡ νεότης καὶ ἀκμὴ μετὰ τὴν τελείαν τοῦ ἀνθρώπου γένεσιν.

8. Ὅγδοον, ὅτι ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις διάφορα ποιοῦσι τῶν ἁμαρτημάτων τὰ εἶδη. Ἡ γὰρ ἐναντιότης διαφορὰ ἐστὶ κατ' εἶδος, ὡς ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· τὰ δὲ κατ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν διαφέροντα πάθη ἐναντία εἰσὶν, ὡς ἀνελευθεριότης καὶ ἀσωτία διαφέρουσιν· ἄρα κατ' εἶδος.

Ἐτι, ὁ Φιλόσοφος φησὶν ἐν ὀγδόῳ τῶν ἠθικῶν, ὅτι οἱ ὑποτιθέμενοι μὴ εἶναι διάφορα εἶδη φιλίας διὰ τὸ λέγεσθαι μᾶλλον καὶ ἧττον οὐχὶ κακῶ πεπιστεύκασιν σημείῳ· εἰ γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μὴ εἰσὶν αἰτία τῆς τῶν εἰδῶν διαφορᾶς, ἀλλ' ἔπονται πολλάκις τοῖς διαφόροις εἶδεσιν· ὥσπερ τοῦ ἀέρος τὸ πῦρ κουφότερον λέγομεν· οὕτω καὶ τὸ ὑπερβαίνειν τὸν λόγον, ἢ ἀποπίπτειν αὐτοῦ τῶν διαφορῶν ἁμαρτημάτων εἰσὶν, καθόσον ἔπονται διαφόροις κινητικοῖς.

9. Ἐννατον, ὅτι τὰ πάθη καὶ τὰ ἁμαρτήματα κατὰ τὰς διαφορούς περιστάσεις εἶδει διαφέρουσιν, οὕτω τοῦ Φιλοσόφου λέγοντος ἐν τρίτῳ καὶ τετάρτῳ τῶν ἠθικῶν.

LXXIII. — Περὶ τῆς πρὸς ἄλληλα παραβολῆς τῶν
ἀμαρτημάτων.

1. Περὶ ὃ πρῶτον δείκνυται, ὅτι οὐ πάντα τὰ πάθη ἢ ἀμαρτήματα συμπελεγμένα εἰσὶν ἀλλήλοις, ὡς αἱ ὑπὸ μίαν ἀρχήν, τὸν τοῦ Θεοῦ ἔρωτα, ἀρεταὶ συμπελεγμένοι εἰσὶν, διότι ἄλλως ἔχει ὁ τοῦ κατ' ἀρετὴν ποιούντος σκοπός, καὶ ἄλλως ὁ τοῦ ἀμαρτάνοντος πρὸς τὸ ἀποστρέφασθαι τοῦ λόγου· τοῦ μὲν γὰρ ὁ σκοπός ἐστι τυγχάνειν τοῦ κανόνος τοῦ λόγου, | καὶ διὰ f. 183^v τοῦτο πᾶσαι ἀρεταὶ ἔχουσι συμπλοκὴν πρὸς ἀλλήλας ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ τῶν πρακτέων, ὅς ἐστιν ἡ φρόνησις διὰ τὸ πασῶν τὸν σκοπὸν εἰς τὸ αὐτὸ φέρεσθαι· ὁ δὲ τοῦ ἀμαρτάνοντος σκοπός οὐκ ἐστι τὸ ἀποχωρεῖν τοῦ κατὰ 10 λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ὡσπερ ἐπὶ τι ἀγαθὸν φέρεσθαι τὸ ἐφετόν, ἀφ' οὗ ἔχει τὸ εἶδος. Τὰ δ' ἀγαθὰ ἐφ' ἃ φέρεται ὁ τοῦ ἀμαρτάνοντος σκοπός, τοῦ λόγου ἀποχωρῶν, διάφορά εἰσι, μηδεμίαν συμπλοκὴν πρὸς ἄλληλα ἔχοντα καὶ ἐναντία μὲν οὖν πολλάκις. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰ πάθη κατ' ἐκεῖνο ἔχουσι τὸ εἶδος, πρὸς ὃ ἐπιστρέφονται, φανερόν ὡς 18 κατ' ἐκεῖνο, ὃ τελειοῖ τῶν ἀμαρτημάτων τὰ εἶδη, οὐδεμίαν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα συμπλοκὴν· οὐ γὰρ τελεῖται τὰ ἀμαρτήματα ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐνό- τητα προσχωρήσει ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ τούναντίον ἐν τῷ ἀφίστασθαι μὲν τῆς ἐνότητος, τῷ δὲ πλήθει προσχωρεῖν.

Εἰ δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Ἰακώβου λέγεται· „Ὅς ἂν ὄλον τὸν νόμον 20 τηρήσας, καὶ πταίσῃ ἐν ἐνί, ἔνοχος γέγονε πάντων“, ἀλλ' ἐκεῖ ὁ Ἰακώβος διαλέγεται περὶ τῆς ἀμαρτίας οὐ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ἢ διακρίνονταί, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποστροφὴν, καθόσον δηλονότι ὁ ἄνθρωπος ἀμαρτάνων ἀποχωρεῖ τῆς ἐντολῆς τοῦ νόμου· πᾶσαι δὲ αἱ τοῦ νόμου ἐντολαὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός εἰσιν, ὡς αὐτὸς αὐτόθι φησὶν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς 28 θεὸς καταφρονεῖται ἐν παντὶ ἀμαρτήματι, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος φησὶν· „Ὁ ἐνὶ προσκρούσας γέγονε πάντων ἔνοχος“, ἐπεὶ δηλονότι τῷ ἐν ἐνὶ ἀμαρτάνειν ἐμπίπτει τῇ τῆς τιμωρίας ἐνοχῇ διὰ τὸ καταφρονεῖν τοῦ Θεοῦ, οὐ ἐκ τῆς καταφρονήσεως πρόβεισι πάντων τῶν ἀμαρτημάτων ἢ ἐνοχῇ.

2. Δεύτερον, ὅτι οὐ πάντα ἴσα τὰ ἀμαρτήματα. Ὁ γὰρ Κύριος ἔφη 30 πρὸς τὸν Πιλάτον ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· „Ὁ παραδιδούς με σοὶ μείζονα ἀμαρτίαν ἔχει“. Περὶ τοῦτο οἱ Στωϊκοί, οἷς καὶ ὁ Τούλλιος ἀκολουθεῖ ἐδόξαζον ἴσα εἶναι πάντα τὰ ἀμαρτήματα· ἐθεώρουν γὰρ τὴν ἀμαρτίαν κατὰ μόνην τὴν στέρησιν, καθόσον ἐστὶν ἀποχώρησις | τοῦ λόγου· ὅθεν f. 134 ἀπλῶς νομίζοντες μηδεμίαν στέρησιν ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον, 38 ὑπέθεντο πάντα ἴσα εἶναι. Ἄλλ' εἰ τις ἀκριβῶς θεωροῖη, διπλοῦν εὐρήσει τῶν στερήσεων γένος. Ἔστι μὲν γὰρ ἀπλή καὶ ψιλὴ στέρησις, ἢ ἐν τῷ ἐστερηθῆσαι συνίσταται, ὡσπερ ὁ θάνατος καὶ τὸ σκότος καὶ αἱ τοιαῦται

20 Iac. 2, 16 31 Ioh. 19, 11

στερήσεις οὐκ ἐπιδέχονται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διὰ τὸ μηδὲν καταλείπεσθαι τῆς ἀντικειμένης ἕξεως. Ἔστι δέ τις ἄλλη στέργσις οὐχ ἀπλή, ἀλλὰ τι καὶ παρυποκρατοῦσα τῆς ἀντικειμένης ἕξεως, ἥτις μᾶλλον ἐν τῷ φθειρῆσθαι ἢ ἐν τῷ ἐφθάρθαι συνίσταται, ὡσπερ ἡ νόσος, ἡ στερεὶ τῆς δεούσης τῶν χυμῶν συμμετρίας, οὕτω μέντοι ὡστε καὶ τῆς συμμετρίας τι καταλείπεσθαι· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἔμενε ζῶν τὸ ζῶον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ αἰσχούς καὶ ἄλλων πολλῶν. Αὗται δὲ αἱ στερήσεις ἐπιδέχονται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον κατὰ τὴν ἐναπομένουσαν ἐναντίαν ἕξιν· πολὺ γὰρ διαφέρει πρὸς τὴν νόσον ἢ τὸ αἰσχος πότερον πλεόν ἢ ἔλαττον τῆς δεούσης τῶν χυμῶν ἢ μελῶν συμμετρίας ἐστίν, ἢ ἀποχώρησις. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν ἢ τῆς δεούσης πρὸς τὸν λόγον συμμετρίας στέργσις συμβαίνει ὡς μὴ παντάπασιν ἀναιρεῖσθαι τὴν τάξιν τοῦ λόγου· ἄλλως γάρ, εἰ τὸ κακὸν ἀκέραιον εἶη, καὶ ἑαυτὸ ἀναιρεῖ, ὡς ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται· οὐ γὰρ ἂν ἰδύνατο μένειν ἢ τῆς ἐνεργείας οὐσία, ἢ ἡ τοῦ ἐνεργοῦντος ὄρεξις, εἰ μὴ τι τῆς τοῦ λόγου τάξεως κατελείπετο, καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖται καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἁμαρτήματος βαρύτητα πότερον πλεόν ἢ ἔλαττον ἀποχωρεῖ τῆς τοῦ λόγου ὀρθότητος.

3. Τρίτον, ὅτι ἡ τῶν ἁμαρτημάτων βαρύτης διακρίνεται κατὰ τὰ ἀντικείμενα· εἰ γὰρ καὶ ὕλη ἐστὶ τὸ ἀντικείμενον περὶ ἣν ὀρίζεται ἡ ἐνεργεία, ἔχει μέντοι λόγον τέλους, καθόσον ὁ τοῦ πράττοντος σκοπὸς φέρεται f. 134^v ἐπ' ἐκεῖνο· τὸ δὲ εἶδος τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας ἠρτῆσθαι τοῦ τέλους εἴρηται.

4. Τέταρτον, ὅτι ἡ τῶν ἁμαρτημάτων βαρύτης διαφέρει κατὰ τὴν τῶν ἀρετῶν ἀξίαν αἰς τὸ ἀμάρτημα ἀντίκειται. | Φησὶ γὰρ ὁ Φιλόσοφος, ὅτι τὸ χεῖριστον τῷ ἀρίστῳ ἐναντίον· ἀριστον δὲ ἐν τοῖς ἠθικοῖς ἢ μεγίστη 26 ἐστὶν ἀρετὴ, χεῖριστον δὲ τὸ βαρύτερον ἀμάρτημα.

5. Πέμπτον, ὅτι τὰ σαρκικὰ ἀμαρτήματα ἥττοννός εἰσι μέμψεως ἢ τὰ πνευματικά, ὅπερ οὐχ οὕτω δεῖ νοεῖσθαι ὡς παντὸς πνευματικοῦ ἁμαρτήματος χείρονος ὄντος παντὸς σαρκικοῦ, ἀλλ' ὅτι ἢ πνευματικὸν ἢ σαρκικὸν χεῖρόν ἐστι, τῶν ἄλλων ἐπίσης ὄντων, πρῶτον μὲν κατὰ τὸ ὑποκείμενον, 30 ὅτι τοῦ πνεύματός ἐστι τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφεισθαι, τὰ δὲ ἀμαρτήματα ἀποστρέφεισθαι· τὰ δὲ σαρκικὰ τελειοῦνται ἐν τῇ ἡδονῇ, τῆς σαρκικῆς ὀρέξεως, ἥς ἐστὶ κυρίως ἐπὶ τὸ σωματικὸν ἀγαθὸν ἐπιστρέφεισθαι, καὶ διὰ τοῦτο τὸ σαρκικὸν ἀμάρτημα, ἢ τοιοῦτον, πλεόν ἔχει ἐπιστροφῆς, διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον προσκολλᾶ, δυσάπαλλακτότερον ὄν· τὸ δὲ ἀσώματον 35 ἀμάρτημα πλεόν ἔχει ἀποστροφῆς, ἐξ ἧς πρόεισιν ὁ λόγος τῆς πονηρίας, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πνευματικὸν ἀμάρτημα, καθὸ τοιοῦτον, μείζονός ἐστι πονηρίας· δεύτερον, κατ' ἐκεῖνο εἰς ὃν γίνεται ἡ ἁμαρτία· τὸ μὲν σαρκικόν, ἢ τοιοῦτον, εἰς τὸ ἴδιον σῶμά ἐστιν, ὅπερ ἥττόν ἐστιν ἀγαπητέον κατὰ τὴν τῆς ἀγάπης τάξιν ἢ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, εἰς οὓς ἁμαρτάνομεν 40 διὰ τῶν πνευματικῶν ἀμαρτημάτων· τρίτον, ἐκ τοῦ κινουμένου τὰ

γὰρ σαρκικὰ σφοδρότερον ἔχουσι τὸ κινητικόν, τουτέστιν αὐτὴν τὴν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαν ἐμπεφυκυῖαν ἡμῖν· οὐ δὲ ἰσχυρότερον τὸ κινοῦν, ἔλαττον τὸ ἀμάρτημα.

6. Ἐκτον, ὅτι ἡ τοῦ ἀμαρτήματος βαρύτης ἐστὶ κατὰ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ· πολλαπλασιαζομένης γὰρ τῆς αἰτίας, δεῖ πολλαπλασιάζεσθαι καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἐν τῷ τοῦ ἀμαρτήματος γένει, ὡσπερ καὶ ἐν παντὶ γένει, διχῶς λαμβάνεσθαι· ἐστὶ τὴν αἰτίαν, [πρῶτον] μὲν, τὴν ἰδίαν καὶ καθ' αὐτήν, καὶ ἐστὶ τοῦ ἀμαρτάνειν τοιαύτη αἰτία ἢ θέλησις· παραβάλλεται γὰρ πρὸς τὴν τοῦ ἀμαρτάνειν ἐνέργειαν ὡσπερ δένδρον πρὸς καρπὸν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον· „Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν“, καὶ ἡ τοιαύτη αἰτία ὅσω μείζων ἐστὶ, τοσοῦτω καὶ τὸ ἀμάρτημα | ποιεῖ βαρύτερον, τουτέστιν ὅσω ἢ θέλησις μείζων ἐστὶν ἐν τῷ ἀμαρτάνειν. Ἄλλαι δὲ αἰτίαι λαμβάνονται ἐξωτερικαί, ἐξ ὧν ἢ θέλησις κινεῖται πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν, καὶ αὐταὶ διχῶς· ἢ γὰρ ἐνάγουσι τὴν θέλησιν πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν κατὰ τὴν αὐτῆς τῆς θελήσεως τάξιν, ὡσπερ τὸ τέλος ἴδιον ἀντικείμενον ὃν τῆς θελήσεως, καὶ οὕτω βαρύτερον ἀμαρτάνει οὗτινος ἢ θέλησις σκοπῶ χείρονος τέλους ῥέπει πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν· ἢ κινεῖται τὴν θέλησιν παρὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν τάξιν αὐτῆς, ἢ πέφυκεν ἐλευθέρως κινεῖσθαι καὶ ὑφ' ἑαυτῆς κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ λόγου, καὶ διὰ τοῦτο τὰ αἷτια τὰ ἐλαττοῦντα τὴν κρίσιν τοῦ λόγου, ὡσπερ ἡ ἄγνοια, ἢ τὰ ἐλαττοῦντα τὸ αὐτεξούσιον τῆς θελήσεως, ὡσπερ ἡ ἀσθένεια, ἢ ἡ βία, ἢ ὁ φόβος, ἢ τι τοιοῦτον, ἐλαττοῦσι τὸ ἀμάρτημα ὥστε, εἰ παντελῶς ἐστὶν ἢ πράξις ἀκούσιος, μηδὲ λόγον ἀμαρτήματος ἔχειν.

7. Ἐβδομον, ὅτι ἡ περίστασις βαρύτερον ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα, εἴ γε ἢ τῆς περιστάσεως ἄγνοια ἐλαττοῖ τὸ ἀμάρτημα καὶ συγγνωστὸν ποιεῖ, ὡς ἐν τρίτῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται. Ὡσπερ γὰρ τὴν τοῦ πράγματος ἀρετὴν οὐκ ἐκ μόνου τοῦ εἶδους αὐτοῦ κρίνομεν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς συμβεβηκότος, οὕτω καὶ τὴν τῆς ἐνεργείας πονηρίαν οὐκ ἐκ τοῦ εἶδους τῆς ἐνεργείας μόνον κρίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς περιστάσεως.

8. Ὁγδοον, ὅτι τὸ ἀμάρτημα αὐξεται διὰ τὸ μᾶλλον εἶναι βλαβερόν· φησὶ γὰρ Ἀύγουστίνος ἐν τρίτῳ τῶν περὶ αὐτεξουσίου, ὅτι, τοῦ πάθους ἀντικειμένου τῇ φύσει, τοσοῦτον τῇ τῶν παθῶν πονηρία προστίθεται, ὅσον ἐλαττοῦται τοῦ τῆς φύσεως ἀκεραίου· ἀλλ' ἢ τοῦ ἀκεραίου τῆς φύσεως ἐλάττωσις βλάβη ἐστὶ· τοσοῦτον ἄρα τὸ ἀμάρτημα βαρύτερον, ὅσω καὶ ἢ βλάβη μείζων.

9. Ἐννατον, ὅτι τὸ ἀμάρτημα χεῖρον γίνεται διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου εἰς ὃν ἀμαρτάνεται. Ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν· „Τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν καὶ τοὺς προφῆτας σου μαχαίρα ἀπέκτειναν“.

f. 135^v | και ἐν ἐβδόμῳ τοῦ Μιχαίου· „Υἱὸς ὑβρίζει πατέρα καὶ θυγάτηρ ἐπανίσταται κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς“· καὶ ἐν τριακοστῷ ἔκτῳ τοῦ Ἰώβ· „Ὁ λέγων τῷ βασιλεῖ· ἀποστάτα, ὁ καλῶν τοὺς ἡγεμόνας ἀσεβεῖς“. Ἡ τοῦ προσώπου ἄρα ἕξις εἰς ὃν ἀμαρτάνεται βαρύτερον ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα, εἴτε δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἴη, εἴτε συγγενής, εἴτε ἀξία ὑπερέχων. Εἰ δὲ ἦττον ὑπὸ τῆς ὑπενεχθείσης ἀδικίας βλάπτεται ὁ σπουδαῖος πράξιν αὐτὴν ὑποφέρων, ἀλλ' ὁ τὸν σπουδαῖον ἀδικῶν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἔνδον καὶ ἔξω τοῦτον ταραττεῖ· τοῦ δὲ μὴ τὸν σπουδαῖον ἔνδον ταραττεσθαι τὸ ἐκείνου ἀγαθὸν ἐστὶν αἷτιον, ὅπερ οὐκ ἐλαττοῖ τὸ τοῦ ἀδικουόντος ἀμάρτημα.

10 10. Δέκατον, καὶ τὸ τοῦ ἀμαρτάνοντος πρόσωπον βαρύτερον ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα, εἴπερ ἐκ προνοίας καὶ βουλῆς ἀμαρτάνοι, πρῶτον μὲν διὰ τὸ τοὺς μείζονας ἔξον δύνασθαι ἀνθίστασθαι ταῖς ἀμαρτίαις, ὡσπερ οἱ ὑπερέχοντες σοφία καὶ ἐπιστήμη· ὅθεν ὁ Κύριος φησὶν ἐν τῷ δωδεκάτῳ τῷ κατὰ Λουκᾶν, ὅτι· „Ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας
15 δαρήσεται πολλάς“· δεύτερον, διὰ τὴν ἀχαριστίαν, διὰ τὸ πᾶν ἀγαθόν, ὃ τίς ἐστὶ μέγας, δῶρον εἶναι Θεοῦ, περὶ ὃν ὁ ἄνθρωπος τῷ ἀμαρτάνειν ἀχάριστος γίνεται, κατὰ τὸ τρίτον τῆς Σοφίας· „Δυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται“, ὅποια ἂν δυνάμει ὑπερέχοιεν· τρίτον, διὰ τὴν ἰδίαν ἐναντιότητα τῆς πράξεως τοῦ ἀμαρτήματος πρὸς τὸ τοῦ προσώπου μέγεθος, ὡσπερ
20 ὅταν ὁ ἄρχων βιάζηται τὸ δίκαιον, φύλαξ ὀφείλων εἶναι τούτου, καὶ ὁ ἱερεὺς πορνεύῃ, σωφροσύνην ὑποσχόμενος· τέταρτον, διὰ τὸ παράδειγμα ἢ τὸ σκάνδαλον, ἐπεὶ, ὡς φησὶν ὁ Γρηγόριος ἐν τῷ ποιμενικῷ, λίαν εἰς παράδειγμα τὸ ἀμάρτημα πρόκειται, ὅταν διὰ τὴν αἰδῶ τοῦ βαθμοῦ ὁ ἀμαρτωλὸς τιμᾶται· εἰς γὰρ τὴν τῶν πολλῶν γνώσιν τὰ τῶν μεγάλων
25 ἀμαρτήματα προϊόντα, ἀγανακτεῖν ποιοῦσιν ἅπαντας. Εἰ δὲ διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσθένειαν γίνοιτο τὸ ἀμάρτημα, ἦττον λογίζεται τῷ μείζονι διὰ τὸ ἦττον μὲν αὐτὸ ἀμελεῖν ἐπέχειν, παντάπασι δὲ ἀποφεύγειν
f. 136 | μὴ συγχωρεῖν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν.

30 LXXIV. — Περὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἀμαρτίας.

1. Περὶ ὃ πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἡ θέλησις ἐστὶν ὑποκείμενον τοῦ ἀμαρτήματος, Αὐγουστίνου λέγοντος ἐν τῷ περὶ τῶν διορθώσεων βιβλίῳ, ὅτι θέλησις, ἢ ἀμαρτάνομεν καὶ ἢ ζῶμεν ὀρθῶς· ἄλλως τε ὅσαι τῶν ἐνεργειῶν οὐ μεταβαίνουσιν εἰς τὴν ἔξωθεν ὕλην, ἵνα ἡ αὕτη αὐταῖς ὑποκεί-
35 μενον, ἀλλὰ μένουσι ἐν τῷ ἐνεργοῦντι, ὡς αἱ ἠθικαί, εἴτε ἀγαθαί, εἴτε κακαί, ὑποσκειόμενον ἔχουσι τὴν δύναμιν ἔνδον, ἢ ἐστὶ τῆς ἐνεργείας ἀρχή· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ θέλησις διὰ τὸ ἴδιον εἶναι τῶν ἠθικῶν ἐνεργειῶν τὸ ἔχουσίους εἶναι.

1 Mich. 7, 6

2 Job, 34, 18

14 Luc. 12, 47

17 Sap. 6, 6

2. Δεύτερον, ὅτι οὐ μόνη ἡ θέλησις τοῦ ἀμαρτήματος ὑποκείμενον, εἰ μὴ κατὰ τὸν τρόπον· τῇ μὲν γὰρ θελήσει μόνη ἀμαρτάνομεν ὡς πρότερον κινουῦντι, ταῖς δὲ ἄλλαις δυνάμεσιν ὡς ὑπ' αὐτῆς κινουμέναις.

3. Τρίτον, ἐπομένως ὅτι ἐν τῇ αἰσθητικῇ ὁρέξει ἐστὶν ἀμάρτημα, ὅτι καὶ αἱ ταύτης ἐνέργειαι δύνανται ἐκούσιοι εἶναι διὰ τὸ τῇ θελήσει κινεῖσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐκουσίῳ καὶ ἀτάκτῳ ὁ τῆς ἀμαρτίας λόγος συνίσταται, εἰ καὶ ἐν τῇ ὁρέξει τῶν ἀλόγων οὐκ ἐστὶν ἀμάρτημα, διότι οὐχ ὑπέκει τῷ λόγῳ ἢ ἐκείνων ὁρέξεις, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀρχὴ ἐκουσίου ἐνεργείας δύνανται εἶναι.

4. Τέταρτον, ὅτι ἐν τῇ αἰσθητικῇ ὁρέξει οὐ δύναται εἶναι θανάσιμον ἀμάρτημα· ὡπερ γὰρ ἡ τῆς σωματικῆς ζωῆς τὴν ἀρχὴν φθείρουσα ἀταξία σωματικοῦ θανάτου αἰτία ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τὴν ἀρχὴν φθείρουσα ἀταξία, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἔσχατον τέλος, αἰτία ἐστὶ θανάτου πνευματικοῦ, ὃ ἐστὶ τὸ θανάσιμον ἀμάρτημα, ὡς προείρηται· τὸ δὲ τάττειν εἰς τέλος οὐκ ἐστὶ τῆς αἰσθητικῆς ὁρέξεως, ἀλλὰ τοῦ λόγου μόνου· ἡ δὲ τοῦ τέλους ἀταξία ἐκείνου μόνου ἐστίν, οὐ ἐστὶ καὶ τὸ τάττειν εἰς τὸ τέλος· ὅθεν τὸ θανάσιμον ἀμάρτημα ἀδύνατον εἶναι ἐν τῇ αἰσθητικῇ ὁρέξει, ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ μόνον.

5. Πέμπτον, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ἐστίν· ὃ δὴλον ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων καὶ ἐξ Ἀύγουστίνου | λέγοντος ἐν δωδεκάτῳ περὶ Τριάδος, ὅτι f. 136 ἀμάρτημά ἐστὶ καὶ ἐν τῷ ταπεινοτέρῳ καὶ ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ λόγῳ. Εἰ δὲ δοκεῖ ἡ τοῦ λόγου ἀσθένεια, ἣτις ἐστὶν ἡ ἀγνοια, μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτήματος παραιτεῖσθαι, τοῦτο μὲν ἀληθές ἐστίν, εἰ θεωροῖτο ἡ τοιαύτη ἀσθένεια περὶ ὃ μὴ δύναται γινώσκειν, καὶ ἐφ' ὧν οἱ μαινόμενοι ποιοῦσιν· εἰ δὲ περὶ ὃ δύναται καὶ ὀφείλει, οὐ παντάπασιν ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτήματος παραιτεῖται ἡ ἀσθένεια ἢ τοιαύτη τοῦ λόγου· ἀμαρτία μὲν οὖν ἐστίν· ἀλλ' ἡ ἀσθένεια, ἣ ἐστὶν ἐν μόνῳ τῷ τὰς ἄλλας δυνάμεις ἰθύνειν, οὐ τὰς οἰκείας, τὰς πρὸς τὸ ἴδιον ἀντικείμενον, ἀεὶ εἰς ἀμαρτίαν λογίζεται· ταύτη γὰρ δύναται βοηθεῖν τῇ ἰδίᾳ ἐνεργείᾳ.

6. Ἑκτον, ὅτι τὸ τῆς χρονίας ἡδονῆς ἀμάρτημα ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν ὡς ἐν πρώτῳ κινουῦντι, εἰ καὶ ἐν τῇ ὀρεκτικῇ δυνάμει ὡς ἐν ἀρχῇ προσεχει.

7. Ἑβδόμον, ὅτι τὸ ἀμάρτημα τῆς εἰς τὴν πρᾶξιν συγκαταθέσεως ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ λόγῳ ἐστίν· τὸ γὰρ συγκατατίθεσθαι ἐνέργεια μὲν ἐστὶ τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀλλ' ἐπομένως τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ λόγου κρίνοντος καὶ ψηφίζομένου· τούτῳ γὰρ ἡ συγκατάθεσις ὀρίζεται τῷ τὴν θέλησιν φέρεσθαι ἐπὶ τὸ κριθὲν ὑπὸ τοῦ λόγου· ὅθεν τὴν συγκατάθεσιν δυνατὸν ἀποδίδωσθαι καὶ τῇ θελήσει καὶ τῷ λόγῳ.

8. Ὀγδοον, ὅτι ἡ εἰς τὴν ἡδονὴν συγκατάθεσις θανάσιμον ἀμάρτημα. Περὶ γὰρ τούτου τινὲς διαφόρως ὑπέλαβον· κοινότερον δὲ καὶ καθολικότερον ἢ δόξα τῶν ὑπολαβόντων οὐ συγγνωστὸν ἀλλὰ θανάσιμον εἶναι.

Δεῖ μέντοι γε διαιρεῖν, ὅτι ὁ περὶ πορνείας τυχὸν λογιζόμενος ἐν δυοῖ
 δύναται ἡδεσθαι· ἓνα μὲν τρόπον ἐν αὐτῷ τῷ λογισμῷ· ἕτερον δὲ τρόπον
 περὶ τῆς πορνείας ἦν ἐλογίζετο. Ὁ μὲν οὖν λογισμὸς αὐτὸς καθ' αὐτὸν
 οὐκ ἔστι θανάσιμον ἀμάρτημα, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πολλάκις συγγνωστὸν
 5 ἔστι μόνον, ὅλον ὅταν τις ἀνωφελῆ διαλογίζηται· ποτὲ δὲ καὶ ἄνευ ἀμαρ-
 τίας παντάπασιν, ὅλον ὅταν τις χρησίμως λογίζηται περὶ αὐτῆς, ὅλον ὅταν
 βούληται περὶ αὐτῆς διδάξαι ἢ διαλεχθῆναι· ὅθεν οὐδ' ἡ τῆς τοιαύτης
 ἡδονῆς, τῆς ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ λογισμῷ συγκατάθεσις θανάσιμὸν ἔστιν ἀμάρ-
 f. 187 τημα· | τὸ δὲ λογιζόμενόν τινα περὶ πορνείας ἡδεσθαι ἐπ' αὐτῇ τῇ ἐνερ-
 10 γείᾳ, περὶ τῆς ἐλογίζετο, συμβαίνει ἐκ τοῦ τὴν ἐκείνου διάθεσιν ἐπὶ ταύ-
 την τὴν ἐνέργειαν ῥέπειν· ὅθεν τό τινα τῇ ἡδονῇ ταύτῃ συγκατατίθεσθαι
 οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ συγκατατίθεσθαι τῷ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν ῥέπειν ἐπὶ
 πορνείαν· οὐδεὶς γὰρ ἡδέεται εἰ μὴ ἐν τῷ ὁμοειδεῖ, τῇ τούτου ὁρέξει· τὸ
 δὲ τινα μετὰ κρίσεως αἰρεῖσθαι τὴν αὐτοῦ διάθεσιν ὁμοιοῦσθαι τοῖς οὔσι
 16 καθ' αὐτὰ ἀμαρτήμασι θανάσιμοις θανάσιμὸν ἔστιν· καὶ οὕτω δύνανται
 συμφωνεῖν ἑκατέρων αἱ δόξαι.

9. Ἐγνάτον, ὅτι ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ λόγῳ δύναται συγγνωστὸν ἀμάρτημα
 εἶναι· ὅταν γὰρ ἀναιρηθῆται ἡ τάξις τοῦ ὑψηλοτέρου λόγου πρὸς τὸ ἴδιον
 ἀντικείμενον, ὅπερ ἔστιν οἱ αἰδιοὶ λόγοι, αἰεὶ ἔστιν θανάσιμον ἀμάρτημα·
 20 ὅτε δὲ ἡ ἀταξία μὴ περὶ τούτους ἔστιν, συγγνωστὸν ἔστιν.

10. Ἰστέον ὅτι τὸ ἐναντίον τοῖς λόγοις ἀμάρτημα τοῖς αἰωνίοις, οἳ
 εἰσιν ἀντικείμενον τοῦ ὑψηλοτέρου λόγου, κατὰ μὲν τὸ γένος αὐτοῦ θανάσιμὸν
 ἔστιν· δύναται μέντοι συγγνωστὸν εἶναι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἀθρόας ἐνεργείας.

26 LXXV. — Περὶ τῶν αἰτιῶν τῶν ἀμαρτημάτων.

1. Περὶ δὲ δείκνυται πρῶτον, ὅτι ἡ ἀμαρτία ἔχει αἰτίαν, ἐπεὶ καὶ
 περὶ τὸ γινόμενον.

Ἐτι δ' ἀμάρτημα ἐνέργειά τις ὄν ἄτακτος, ἢ μὲν ἐνέργεια, ἔχει αἰτίαν
 καθ' αὐτό· κατὰ δὲ τὴν ἀταξίαν ἔχει αἰτίαν ὄν τρόπον καὶ ἡ ἀπόφασις ἢ
 30 ἢ στέρησις δύναται ἔχειν· ἀποφάσεως δὲ τινος διττὴ ἡ αἰτία· πρῶτον μὲν
 ἢ ἀπουσία αὐτῆς τῆς αἰτίας, ὡσπερ τοῦ σκότους ἢ τοῦ ἡλίου ἀπουσία·
 ἔπειτα ἢ αἰτία τῆς καταφάσεως, ἢ ἔπεται ἢ ἀπόφασις, ἔστι κατὰ συμβεβηκὸς
 αἰτία τῆς ἐπομένης ἀποφάσεως, ὡσπερ τὸ πῦρ τῷ αἰτίον εἶναι θερμῆς
 κατὰ προηγούμενον λόγον ἐπομένως γίνεται αἰτίον τῆς στερήσεως τοῦ
 35 ψυχροῦ, ὣν τὸ πρῶτον ἀρκεῖ πρὸς τὴν ἀπλήν ἀπόφασιν. Ἄλλ' ἐπεὶ ἡ
 ἀταξία τοῦ ἀμαρτήματος, ὡς πᾶν ἕτερον κακόν, οὐκ ἔστιν ἀπλή ἀπόφασις,
 f. 187 ἀλλὰ στέρησις ὣν τις πέφυκεν | ἔχειν καὶ ὀφείλει ἔχειν, ἀνάγκη τὴν
 τοιαύτην ἀταξίαν ἔχειν αἰτίαν ποιητικὴν κατὰ συμβεβηκὸς· ὧ γὰρ πέφυκεν
 ἐνεῖναι καὶ ὀφείλει, οὐδέποτε ἂν ἀπῆν εἰ μὴ διὰ τινος αἰτίας κωλυού-
 40 σης· πᾶσα δὲ αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς εἰς τὴν καθ' αὐτό αἰτίαν ἀνάγεται.

Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἁμάρτημα κατὰ μὲν τὴν ἀταξίαν ἔχει αἰτίαν κατὰ συμβεβηκός, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἔχει αἰτίαν ποιητικὴν καθ' αὐτήν, ἀνάγκη τὴν ἀταξίαν τοῦ ἁμαρτήματος ἐξ αὐτῆς εἶναι τῆς αἰτίας τῆς ἐνεργείας. Οὕτω τοίνυν ἡ θέλησις, στερουμένη τῆς εὐθύτητος τοῦ κανόνος τοῦ λόγου καὶ τοῦ θείου νόμου καὶ σκοποῦσά τι πρόσκαιρον ἀγαθόν, αἰτία μὲν ἐστὶ καθ' αὐτήν τοῦ ἁμαρτήματος· τῆς δὲ περὶ τὴν ἐνέργειαν ἁμαρτίας, κατὰ συμβεβηκός καὶ παρὰ τὸν σκοπὸν· ἢ γὰρ ἀταξία πρόεισιν εἰς τὴν ἐνέργειαν διὰ τὸ μὴ εἶναι τὴν θέλησιν εὐθείαν.

2. Δεύτερον, ὅτι τὸ ἁμάρτημα ἔχει ἑνδὸν αἰτίαν, καὶ ἡ αἰτία ἐστὶν ἡ θέλησις, αἰεὶ μὲν ἐνεῦσα τῇ αὐτῇ αὐτῇ, οὐκ αἰεὶ δὲ γινομένη αἰτία τοῦ ἁμαρτήματος, ἐπεὶ δυνάμει οὖσα αἰτία, ἄγεται εἰς ἐνέργειαν τοιαύτην διὰ τῶν κινήσεων τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους πρῶτον, καὶ τοῦ λόγου ἐπομένως· διὰ γὰρ τὸ προκαίθηται τι ὡς ἐφετὸν κατ' αἰσθησιν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ὀρεξιν ῥέπειν ἐπ' αὐτό, ἀφίσταται πολλάκις ὁ λόγος τῆς τοῦ προσήκοντος κανόνος θεωρίας, καὶ οὕτως ἡ θέλησις προάγει ἐνέργειαν ἁμαρτήματος.

3. Τρίτον, ὅτι τὸ ἁμάρτημα ἐξωθεν αἰτίαν ἔχει. Ἐν γὰρ τριακοστῷ πρώτῳ τῶν Ἀριθμῶν γέγραπται· „Οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπατήσαντες τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καὶ παραβῆναι ποιήσαντες ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ Βελφεγώρ“; Ἄλλ' ἐκ τοῦ τὰ ἐξωθεν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν κινουντα μὴ ἰκανῶς καὶ ἐξ ἀνάγκης πρὸς ταύτην ἐνάγειν, ἔπεται καταλειπέσθαι ἐφ' ἡμῖν τὸ ἁμαρτάνειν καὶ μή.

4. Τέταρτον, ὅτι ἐστὶν ἁμάρτημα ἁμαρτήματος αἴτιον. Φησὶ γὰρ ὁ Γρηγόριος ἐπὶ τῷ Ἰεζεκιήλ· „Τὸ μὴ θάπτον διὰ τῆς μετανοίας ἐξαλειφόμενον ἁμάρτημα καὶ ἁμαρτημά ἐστὶ καὶ αἴτιον ἁμαρτήματος“.

Ἐπεὶ, τὸ ἁμάρτημα ὡς ἐνέργεια ἔχει αἰτίαν καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα τῶν αἰτιῶν γένη· | πρῶτον μὲν κατὰ τὸν τῆς ποιητικῆς ἢ κινητικῆς αἰτίας λόγον καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός· κατὰ συμβεβηκός μὲν, ὡσπερ τὸ τὸ κωλύον ἀφαιροῦν κατὰ συμβεβηκός λέγεται κινεῖν· ὑπὸ γὰρ μιᾶς ἐνεργείας ἁμαρτήματος ἀποβάλλων ὁ ἄνθρωπος τὴν χάριν, ἢ τὴν ἀγάπην, ἢ τὴν αἰσχύνην, ἢ τι ἕτερον ἀφέλκον αὐτὸν τοῦ ἁμαρτήματος, ἐκ τούτου εἰς ἑτέραν ἁμαρτίαν ἐμπίπτει, καὶ οὕτω τὸ πρῶτον ἁμάρτημα αἰτιόν ἐστὶ τοῦ δευτέρου κατὰ συμβεβηκός· καθ' αὐτὸ δέ, ὡσπερ ὅταν διὰ μιᾶς ἐνεργείας ἁμαρτήματος διατίθεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ ῥᾶον ἑτέραν ἁμαρτήματος ἐνέργειαν ποιῆσαι· αἱ γὰρ ἐνέργειαι διαθέσεων καὶ ἔξεων αἰτίαι γίνονται κινουσῶν πρὸς τὰς ὁμοειδεῖς ἐνεργείας. Κατὰ δὲ τὸ γένος τῆς ὑλικῆς αἰτίας ἁμάρτημα ἁμαρτήματος αἴτιον γίνεται, καθόσον προκατασκευάζει τούτου τὴν ὕλην, ὡσπερ ἡ πλεονεξία δίδωσιν ὕλην τῇ ἔριδι, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῇ συναγωγῇ τῶν χρημάτων ἐπισυμβαίνει. Κατὰ δὲ τὸ γένος

τῆς τελικῆς αἰτίας, καθόσον ἕνεκα τέλους μιᾶς ἀμαρτίας ἕτερον ἀμάρτημα ποιεῖ τις, ὡσπερ τις ἐπὶ χρήμασι χειροτονῶν διὰ κενὴν δόξαν, ἢ τὴν πορνείαν, ἢ τὴν κλοπὴν· καὶ ἐπεὶ τὸ ἦθος ἐν τοῖς ἡθικοῖς ἀπὸ τοῦ τέλους λαμβάνεται, ἔπεται ἀμάρτημα ἀμαρτήματος καὶ εἰδικὸν αἴτιον εἶναι· ἐν γὰρ τῇ τῆς πορνείας ἐνεργείᾳ τῇ διὰ τὴν κλοπὴν γινομένῃ ἢ μὲν πορνε ὡσπερ τι ὑλικόν ἐστίν, ἢ δὲ κλοπὴ ὡσπερ τι εἰδικόν.

LXXVI. — Περὶ τῆς αἰτίας τοῦ ἀμαρτήματος κατὰ τὸν λόγον, ἢ περὶ τῆς ἀγνοίας.

10 1. Περὶ ὃ δείκνυται πρῶτον, ὅτι ἡ ἀγνοία ἐστὶν αἰτία ἀμαρτήματος οὐ καθ' αὐτὸ ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ὡσπερ τὸ ἀφαιροῦν τὸ κωλύον ἢ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ κωλύοντος· ἐστὶ γὰρ στέρησις ἐπιστήμης τῆς τελειούσης τὸν λόγον, ὃς κωλύει τὴν τοῦ ἀμαρτήματος ἐνέργειαν, καθόσον ἰθυυντικός τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.

f. 188^v 16 Δεῖ δὲ θεωρεῖν, ὅτι ὁ λόγος διπλῆ τινι ἐπιστήμῃ ἄγει τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις· καὶ καθόλου, καὶ μερικῆς. Βουλευόμενος γὰρ περὶ τῶν πρακτέων, 20 χρῆται τινι συλλογισμῷ, οὗτινος συμπέρασμα ἐστὶ ἡ κρίσις, ἢ αἵρεσις, ἢ ἐνέργεια· αἱ δὲ ἐνέργειαι ἐν τοῖς μερικοῖς εἰσὶν· ὅθεν τὸ συμπέρασμα τοῦ πραγματικοῦ συλλογισμοῦ μερικόν ἐστίν· τὸ δὲ μερικόν συμπέρασμα οὐ 25 συμπεραίνεται μὴ μεσιτευσούσης προτάσεώς τινος μερικῆς, ὡσπερ ὁ ἀνθρώπος κωλύεται τοῦ πατροκτονεῖν τῷ γινώσκειν μὲν καθόλου μὴ δεῖν ἀποκτείνειν τὸν πατέρα, γινώσκειν δὲ τοῦτον εἶναι πατέρα· ἑκατέρου δὲ ἡ ἀγνοία δύναται εἶναι αἰτία τοῦ πατρικοῦ φόνου, τουτέστι τῆς καθόλου ἀρχῆς, ἢ ἐστὶ κανὼν τις τοῦ λόγου, καὶ τῆς μερικῆς περιστάσεως. Ὅθεν δῆλον, 30 ὡς οὐ πᾶσα τοῦ ἀμαρτάνοντος ἀγνοία δύναται εἶναι αἰτία τοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλ' ἡ ἀναιρουσα μόνη τὴν ἐπιστήμην τὴν κωλύουσαν τὴν τῆς ἀμαρτίας ἐνέργειαν· ὅθεν εἴ τινος θέλησις οὕτω διέκειτο ὡς μὴ ἂν ἀποστῆναι τῆς πατροφονίας, εἰ καὶ πατέρα τοῦτον ἤδει, ἡ ἀγνοία τοῦ πατρὸς οὐκ ἐστὶ τούτῳ αἰτία τοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλὰ σύνεστι τῷ ἀμαρτήματι, καὶ διὰ τοῦτο 35 ὁ τοιοῦτος οὐ δι' ἀγνοίαν ἀμαρτάνει, ἀλλ' ἀγνοῶν ἀμαρτάνει, ὡς ὁ Φιλόσοφος ἐν τρίτῳ λέγει τῶν ἡθικῶν.

2. Δεύτερον, ὅτι ἡ ἀγνοία ἀμαρτία ἐστὶ, εἴπερ κολάσεως ἀξιούται, ὡς ἐν τεσσαρακαιδεκάτῳ τῆς πρὸς Κορινθίους· „Εἴ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοηθήσεται.“

3. Τρίτον, ὅτι οὐ παντελῶς ἡ ἀγνοία ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτήματος παραι- 35 τεῖται· οὐ γὰρ πᾶσα ἀγνοία αἰτία ἐστὶ τοῦ ἀκουσίου· ἡ γὰρ δι' ἀμέλειαν ἀγνοία ἐκούσιός ἐστι, καθ' ἣν παραλιμπάνεται τι τῶν ὀφειλόντων ῥηθῆναι, ἢ πραχθῆναι, ἢ ἐπιθυμηθῆναι πρὸς τὸ τὴν ὀφειλομένην ἡμῖν γῶσιν περιγενέσθαι.

4. Τέταρτον, ὅτι ἔλαττον ἢ ἀγνοια τὸ ἀμάρτημα, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης· „Ἀλλὰ ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα“.

LXXVII. — Περὶ τῆς κατὰ τὸ αἰσθητικὸν αἰτίας τοῦ ἀμαρτήματος.

5

1. Περὶ τοῦτο δείκνυται πρῶτον, ὅτι ἡ θέλησις κινεῖται ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως. Λέγεται γὰρ ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ τοῦ Δανιήλ· „Ἡ ἐπιθυμία ἀνέτρεψε τὴν καρδίαν σου“.

2. Δεύτερον, ὅτι δυνατόν τὸν λόγον ὑπὸ τοῦ πάθους νικᾶσθαι παρὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην. Ἐν γὰρ ἐβδόμῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φησὶν ὁ ἁγ. f. 139 Ἀπόστολος· „Ὁρῶ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με εἰς τὸν νόμον τῆς ἀμαρτίας“. Ὁ δὲ ἐν τοῖς μέλεσι νόμος ἢ ἐπιθυμία ἐστίν, αὕτη δὲ ἐστὶ πάθος.

Ἰστέον ὅτι δόξα τοῦ Σωκράτους ἦν, ὡς ἐν ἐβδόμῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται, τὴν ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ πάθους μηδέποτε κινηθῆναι· δύνασθαι δὲ οὐδὲν ἰσχυρῶς ὑπετίθετο καὶ πάσας τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας εἶναι, καὶ πάσας τὰς ἀμαρτίας, ἀγνοίας· ὧς δοκεῖ συμφωνεῖν καὶ τὸ ἐν ἐνδεκάτῳ τῶν Παροιμιῶν· „Πλανῶνται οἱ ἐργαζόμενοι τὸ κακόν“. Ἀλλ' ἐπεὶ τῇ πείρᾳ φαίνεται πολλὰ ἐναντία πράττειν τοῖς ἐγνωσμένοις καλοῖς καὶ ἐν τῷ Λουκᾷ λέγεται· „Ὁ γνοῦς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας θαρῆσεται πολλάς“ καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ τῆς Ἰακώβου· „Τῷ εἰδότε τὸ ἀγαθὸν καὶ μὴ ποιῶντι ἀμαρτία ἐστὶν αὐτῷ“, ἀληθὲς μὲν ὁ Σωκράτης εἶπεν ἀμηγέπη· δεῖ δὲ διακρίνειν· ἐπεὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ ὀρθῶς ζῆν διπλῆ ἐπιστήμη ἰθύνεται, τουτέστι καθόλου καὶ μερικῆ, ἢ ἑκατέρας ἀσθένεια ἀρκετὴ ἐστὶ πρὸς τὸ κωλύειν τὴν τοῦ λόγου ὀρθότητα καὶ τῆς θελήσεως, ὡς εἴρηται. Ἐνδέχεται τοίνυν τινὰ γινώσκειν μὲν τὸ καθόλου, οἷον ὅτι μηδεμία πορνεία χρὴ ἐπιχειρεῖν, τὴν δὲ πράξιν ταύτην ἀγνοεῖν, ὅτι πορνεία ἐστίν. Ἔτι, ἐνδέχεται γινώσκειν τι καθ' ἑξῆς, οὐ μὴν τοῦτο καὶ ἐνεργεῖα θεωρεῖν· τοῦτο δὲ ποτὲ μὲν συμβαίνει ἐκ μόνου τοῦ ἀσθενεῖν τὸν σκοπόν, οἷον ὅταν ὁ εἰδὼς γεωμετρίαν οὐ σκοπεῖ θεωρεῖν τὰ τῆς γεωμετρίας συμπεράσματα, ἀ ῥᾶδιον αὐτῷ θεωρεῖν, εἰ βούλοιο· ποτὲ δὲ διὰ τι κώλυμα ἐπιόν, οἷον ἀσχολίαν, ἢ σώματος ἀσθένειαν· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἐν πάθει ὢν οὐ θεωρεῖ ἐν τῷ μερικῷ ὅπερ καθόλου ἐπίσταται, καθόσον τὸ πάθος κωλύει τὴν τοιαύτην θεωρίαν τριχῶς· | πρῶτον μὲν κατὰ τινὰ ἀφελκυσμόν, ὡς προεῖρηται· δεύτερον, κατ' ἐναντιότητα διὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὸ πάθος κινεῖν ἐπὶ τοῦναντίον οὐ ἔχει ἢ καθόλου ἐπιστήμη· τρίτον, διὰ τινὰ μεταβολὴν σωματικῆν, ὑφ' ἧς ὁ λόγος δεσμεῖται τρόπον τινά, ὡς μὴ ἐλευθέρως εἰς τὴν ἐνεργεῖαν προϊέναι, ὡς περὶ ὡς ὕπνος καὶ μέθη μεταβολὴ τινὲ σωματικῆ

γενόμενα δεσμοῦσι τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου· καὶ ὅτι τοῦτ' ἐν τοῖς παθήμασι συμβαίνει, δῆλον ἐκ τοῦ πολλάκις, τῶν παθῶν ἐπιτεινομένων, τὸν ἄνθρωπον παντελῶς ἀποβάλλειν τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου· πολλοὶ γὰρ δι' ὑπερβολῆς ἔρωτος ἢ ἔργῆς εἰς μανίαν μετεστράφησαν. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ πάθος ἔλκει τὸν λόγον ἐπὶ τὸ κρίνειν ἐν τῷ μερικῷ ἐναντίον τῆ καθόλου ἐπιστήμη.

3. Τρίτον, ὅτι τὸ ἀπὸ πάθους ἀμάρτημα ἐξ ἀσθενείας δεῖ λέγεσθαι· ὁ γὰρ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκικοῖς ζητήμασι τὰ τῆς ψυχῆς πάθη νόσους καλεῖ· νόσος δὲ καὶ ἀσθένεια, ταυτόν.

10 4. Τέταρτον, ὅτι ἡ φιλαυτία ἀρχὴ ἐστὶ παντὸς ἀμαρτήματος· φησὶ γὰρ Αὐγουστίνος ἐν ἐνδεκάτῳ περὶ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ· „Ἡ φιλαυτία μέχρι τῆς εἰς τὸν Θεὸν καταφρονήσεως τὴν πόλιν Βαβυλῶνος οἰκοδομεῖ“. Ἡ μὲν γὰρ τεταγμένη ἑαυτοῦ ἀγάπη φυσικὴ ἐστὶ καὶ ὀφειλομένη, τὸ θέλειν ἑαυτῷ δηλονότι τὸ προσήκον ἀγαθόν· ἡ δὲ ἄτακτος ἑαυτοῦ ἀγάπη, 15 ἢ καὶ μέχρι τῆς εἰς Θεὸν καταφρονήσεως προάγουσα, ὑποκείται αἰτία εἶναι τοῦ ἀμαρτήματος.

5. Πέμπτον, ὅτι δεόντως εἴρηται ἐν τῷ πρώτῳ τῆς Ἰωάννου δευτέρας ὅτι „Παντὸς ἀμαρτήματος αἰτία ἢ ἐπιθυμία ἐστὶ σαρκός, ἢ ἐπιθυμία 20 ὀφθαλμῶν, ἢ ζωῆς ὑπερηφάνια“. Ἐκεῖ προστίθησιν ὅτι „ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται“.

6. Ἑκτον, ὅτι διὰ τὸ πάθος γίνεται κουφότερον τὸ ἀμάρτημα· ἐστὶ γὰρ τὸ πάθος τῆς ἐπιθυμίας πειρασμὸς σαρκός· ὅσῳ δὲ τις μείζονι ὑποκατακλίνοιτο πειρασμῷ, τοσοῦτῳ καὶ ἥττον ἀμαρτάνει.

7-8. Ἑβδομον, ὅτι τὸ ἀπὸ πάθους ἀμάρτημα δύναται εἶναι θανάσιμον, 25 τοῦ Ἀποστόλου ἐν ἐβδόμῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους λέγοντος ὅτι „τὰ πάθη τῶν ἀμαρτημάτων κατεργάζονται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν πρὸς τὸ καρποφορεῖν τῷ θανάτῳ“. Εἰ δὲ δοκεῖ ἅπαν τὸ ἐξ ἀσθενείας συγγνωστόν εἶναι, διότι ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν τῆς συγγνώμης αἰτίαν, τὸ δὲ ἀπὸ πάθους ἀμάρτημα 30 ἐξ ἀσθενείας εἶναι, ῥητέον ὅτι τριχῶς λέγεται τι συγγνωστόν· ἢ κατὰ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἔχει δηλαδὴ αἰτίαν τινὰ συγγνώμης ἐλαττοῦσαν τὸ ἀμάρτημα· ἢ ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως, ὡσπερ ἅπαν ἀμάρτημα διὰ μετανοίας γίνεται συγγνωστόν, τουτέστι συγγνώμην εὐρίσκον· ἢ κατὰ τὸ γένος αὐτοῦ, ὡς ὁ ἀργὸς λόγος, καὶ τοῦτο μόνον τὸ συγγνωστόν ἀντίκειται τῷ θανάσιμῳ· ἢ δὲ ἀντίθεσις πρόεισι κατὰ τὸ πρῶτον.